
Hadisleri Anlama Yöntemi

The Method Of Understanding Of Hadith

Mustafa IŞIK

Laçın Yayınları, Kayseri, 2014, 346 sayfa.

Tanıtın: Nurullah AGİTOĞLU*

İslâm'ın temel kaynaklarından olan hadislerin rivayeti ve nakli konusunda hadisçilerin gösterdiği yoğun çaba, bu konunun önemini göstermektedir. Rivayet edilmesi noktasında senet ve metin tenkidi gibi yöntemlerle ortaya konan gayretler ve ilmî çalışmalar, hadislerin sağlam bir biçimde bize ulaşması için yapılmıştır.

Hadislerin sağlam bir şekilde nakledilmesi kadar, doğru anlaşılması da önemlidir. Bu amaca yönelik olarak ilk dönemlerden bu yana Fıkhu'l-Hadis, Garibu'l-Hadis, Muhtelifu'l-Hadis gibi ilim dalları ortaya çıkmış ve giderek gelişim göstermiştir.

Tanıtacağımız *Hadisleri Anlama Yöntemi* adlı kitap, hadisçi akademisyen Mustafa Işık'a ait olup, adından da anlaşılacağı üzere, hadisleri anlamaya yönelik yeni bir yaklaşım öneren önemli bir çalışmadır.

Bir hadisin sabit olması kadar doğru okunması, doğru anlaşılması ve sağlıklı bir biçimde yorumlanmasının gerekli olduğunu belirten yazar, Muhammed Gazali'nin "İslam toplumu, tarih boyunca hadis ve sünneti yanlış anlamaktan çektiğini, uydurulan binlerce hadisten çekmemiştir. Sonunda sünnete şüpheyle bakan, Müslümanların hadislerden kurtulmasını isteyenler ortaya çıkmıştır" şeklindeki tespitine katıldığını vurgulayarak kitabı yazmasındaki en önemli etkeni kitabın önsözünde şöyle ifade etmektedir: "İslam'ın anlaşılması ve günümüze taşınması konusunda temel kaynaklar, Kur'an ve Sünnettir. Kur'an'ın metni sabit olmakla birlikte tefsir ve yorumunda göreceli oluşu, anlaşılmasında yeni yöntemlerin geliştirilmesine ihtiyaç hissettirmektedir. Genelde sünnetin sözlü şekli olan hadislerin sabit olup olmadığı önemli bir problemdir. Senedinin sahih olduğu -göreceli de olsa- kabul edilebile yorumlanması, metin ve lafız farklarına bağlı olarak, farklı olabilmektedir. Bu yüzden gerek sıhhat gerekse metin konusunda doğru anlamaya yardımcı olacak yöntemlere ihtiyaç bulunmaktadır."

Hadisin, 'söz' anlamı yanında 'haber' anlamının da olduğunu belirten yazar, iletişim fakültelerinde 'bir haberi yazma ve yazılmış haberin uygun standartta olup olmadığını test etmek' amacıyla sorulan soruların (5N1K yönteminin) hadise uygulanması düşüncesiyle yola çıktığını ifade etmektedir. Ancak hadisin özelliğın-

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis A.B.D.
nurullahagitoglu@gmail.com

den kaynaklanan başka soruların da sorulması gerektiği kanaatine ulaştığını da sözlerine eklemektedir. Çalışmasında 'metodolojiye boğulmamak' için hadislere ağırlık verdiğini, hadislerin senet yönünden birçok çeşidinin bulunduğunu, senet ve metin açısından sorunlu olan 'fert' hadisi problem edindiğini ifade eden yazar, uygulama için dört adet fert hadis metni seçtiğini bildirmektedir (s.14).

Kitabın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve yöntemini anlatan yazar, burada yeni bir modelleme olarak önerdiği 5N1K kuralına göre hadisleri anlama yöntemi hakkında tanıtıcı bilgiler vermektedir (s.15-30).

Girişle beraber kitabını üç bölüm ve sonuçla tamamlayan yazar, birinci bölümde "Hadisleri Anlamayı Konu Edinen Klasik Hadis İlimleri" başlığı altında Dirâyetü'l-Hadis, Fıkhu'l-Hadis, Garîbu'l-Hadis, Muhtelifu'l-Hadis, Nâsîh ve Mensûh, EsbâbuVurûdi'l-Hadis ve İlelü'l-Hadis ilimleri hakkında genel bilgiler sunmaktadır (s.30-42).

İkinci bölümde 5N1K kuralının mahiyeti ve kullanım alanları hakkında verilen bilgilerin yanında bu yöntemin eksik taraflarına da değinilmektedir (s. 42-52). Bu yöntem hakkında çok geniş bilgiler sunulduktan sonra yöntemin değerlendirmesi de yapılmaktadır (s.116-120). Üçüncü bölümde örnek modeller üzerinde yöntemi uygulamaya çalışan yazar bunun için dört fert hadisi seçmiştir (s.120-292). Sözkonusu hadisler şunlardır:

- 1) *Ameller ancak niyetlere göredir ve her kişi için ancak niyet ettiği şey vardır.*
- 2) *Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi, beni aşırı şekilde övmeyin! Ben ancak Allah'ın kuluyum. Bana Allah'ın kulu ve Resulü' deyin!*
- 3) *Selman'a dediler ki: Nebiniz size her şeyi hatta helâya nasıl gideceğinizi bile öğretiyor!*
- 4) *Muaz, seni seviyorum.*

Her bir örnekten önce o rivayet ile ilgili Sünnî ve Şii kaynaklara göre ilk metni veren yazar, söz konusu rivayetin senet ve metin tenkidini de yapmaktadır(s. 103).

Kitabın konusunun özelde akademisyenler olsa da genelde ümmetin tamamı olduğunu belirten yazar, amacının hadisleri anlamak ve anlatmak olduğunu kaydetmektedir (s.19).

Araştırmada, İletişim Fakültelerinde uygulanan 'Haber yazmanın ana ilkesi olan 5N1K Kuralı kullanılmıştır. Bunlar 'ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim?' sorularıdır. Hadisi bir haber olarak ele alan yazar hadis metninin anlaşılması için 'muhabirliğin beş anahtarı' denilen bu soruları sorarak metni anlamaya/anlatmaya çalıştığını belirtmektedir. Aslında bu soruların geçmişte zaman zaman sorulmuş olduğunu ve cevaplar verildiğini, ancak bu soru ve cevapların hadis literatürü içinde dağınık bir şekilde bulunduğunu sözlerine eklemiştir (s.27).

Bu sorular ele alınan hadise sorulmamışsa veya sorulmuş ama bu, bilgiye ula-

şılamamışsa kendisinin soracağını ifade eden yazar, bu anlamda araştırmasının bir 'Fıkhu'l-hadis' çalışması olacağını vurgulamaktadır(s.27-28).

Bu soruların altı tanesi 5N1K formülünde bulunmaktadır. "Kime buyurdu ve ne sıfatla buyurdu?" sorularının yanında "Haber nereden alındı?" sorusunu da ekleyerek soru sayısını artıran yazar, bu formül markalaştığından kitabında bu dokuz soru için de 5N1K formülü isimlendirmesini kullanmayı tercih ettiğini belirtmektedir (s.29, 45, 111).

Anlama ve yorum, bir bütünün parçası olduğundan, ilgili hadisin HadisUsulü kitaplarında bir kaideye misal olup olmadığına baktığını ifade eden yazar, Kur'an-hadis ilişkisi içinde, ilgili hadisin müfessirler tarafından bir şekilde tefsirlerinde dile getirilip getirilmediğine de baktıklarını kaydetmekte ve şöyle demektedir: "*Hadis metninin anlaşılmasında diğer metinlere referansların önemi ya da hadiste metinler arasılık ve metinler arası okuma, anlamanın bir parçasıdır*"(s.29).

Akademik sahada metodoloji çalışmalarının çok, saha/alan çalışmalarının az olduğu yönündeki düşüncelerin yoruma açık olduğunu vurgulayan yazar, dört fert/garib hadis metni seçip oluşan metodolojinin uygulamasını bu metinler üzerinde yapmaya çalıştığını ve bu yaptığının bir 'tercih' olduğunu belirtmektedir (s.29).

Müslüman toplumların genelde 'Ehl-i Sünnet ve Şia' diye ayrıldığı sosyolojik inanç yapısında, Şia'nın da ilgili hadis hakkında ne dediği ve düşündüğünü hesaba kattığını ifade eden yazar, oryantalistlerin yaklaşımının ele alındığı bir süreçte Şia'nın göz ardı edilmesinin objektif ve bilimsel kriterlere uygun düşmeyeceğini ifade etmektedir (s.29).

"*Ameller, niyete göredir*" hadisiyle araştırmaya başlamak suretiyle, eser yazmaya başlayanların kitaba bu hadisle başlama geleneğine uyduğunu söyleyen yazar (s. 120), Şia kaynaklarını da araştırma kapsamına almasını şöyle izah etmektedir: "*İslam âlemi mezhepler açısından genelde Sünnî ve Şii olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genelde temel İslam bilimleri özelde hadis edebiyatı açısından baktığımızda, Ehl-i Sünnet ve Şia mensupları birbirinden ayrı dünyalardır. Son zamanlardaki gelişmelerden de etkilenerek Şia kaynaklarını araştırma kapsamına aldık. Müsteşriklerin hadis edebiyatında söz sahibi oldukları bir dünyada, Şia kaynaklarını hesaba katmayı uygun bulduk. Bu yüzden, ilgili hadis Şia kaynaklarında geçiyorsa, bunu hadisin sıhhati ve anlaşılması noktasında bir destek olarak gördük. Nitekim Şia kaynaklarında "Ameller, niyete göredir" hadisinin tamamına, "Muaz, seni seviyorum" hadisinin de dua metnine ulaştık."*

İncelenen fert hadislerde râviler tek olduğundan; senet gibi metnin de sade olması gerekirdi. 'Ortak bir metin inşa etme' iddiası olmaksızın, ulaştığı kaynaklardaki lafız farklarını bir araya getirip -kompoze etmeden- bir 'birleşik metin' oluşturduğunu kaydeden müellif, böylece metne bütüncül bakabilme imkânı sağladığını belirtmektedir (s.295).

İlgili hadisin Hz. Peygamber ve sahabe zamanında, hatta sahabe sonrasında, hangi zaman ve mekânlarda dile getirilmiş olduğunu tespit etmeye çalışan yazar, bu durumun nâsîh-mensûh ve ihtilafu'l-hadis konularında önem taşıdığını, ancak örnek hadisler içinde doğrudan ahkâm içeren metinler olmadığından, hadislerin nübüvvet süreci içindeki yer ve zamanını tespit ettiğini söylemektedir. Ayrıca sahabe dönemi sonrasında ilgili hadisin bir olaya bağlı olarak rivayetinin gerçekleşip gerçekleşmediğini de araştıran müellif, buna 'hadisin tarihsel işlevi' denilebileceğini kaydetmektedir(s. 295).

"Hadis tarihi boyunca hadis edebiyatında yazılan eserlerde, hadis imamlarının bir rivayete fıkhu'l-hadis açısından yaklaşımlarını tespit etmek için konularına göre yazılmış hadis eserlerinden iktibas yaptık" diyen yazar, hadislerin tedvin ve tasnifinden sonra şerh ihtiyacının ortaya çıktığını ve bir şerh edebiyatı oluştuğunu da vurgulamaktadır. Şerhleri değerlendirirken, alışılmamış da olsa, şerhleri şerh ettikleri eserlerden ayırmak zorunda kaldığını da sözlerine eklemektedir (s.296).

Sünnetin sözlü ifadesi olan ya da fikhî anlamda sünnet değeri taşımayan, 'söz' anlamındaki hadislerin belli başlı tefsir kitaplarında doğrudan veya dolaylı olarak müfessirlerce kullanılıp kullanılmadığını da incelediğini belirten yazar, 'hadisleri Kur'an'a arz' düşüncesi taşımadan, bulduğu verileri hadisin anlaşılması konusunda değerlendirdiğini, böylece 'metinler arası okuma' bağlamında tarihî mirastan yararlanmış olduğunu ifade etmektedir(s.296).

Hz. Peygamber'in insan ve nebi olarak birçok yönü bulunduğunu, bunun için ilgili hadisi ne sıfatla söylediğinin araştırmasını yaptığını belirten müellif, *"Hristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi beni övmeyin!" buyruğunu 'Allah'ın Elçisi' sıfatıyla söylemiştir'* tespitini yapmaktadır(s.297).

Her örnek hadis sonunda, araştırma sonucunda ulaştığı sonuçları özetleyen genel bir değerlendirme yapan yazar, eğer o hadise özgü bir durum varsa, ayrıca özel bir değerlendirmede bulunduğunu belirtmektedir (s.298).

"Hadise bütüncül bakış düşüncesiyle, bir hadis metnine bu soruları sorarak geri bildirimler almaya, metni bu veriler sayesinde anlamaya/anlatmaya gayret ettik. Bu sorulardan bazıları daha önce hadis metnine, farklı zaman ve mekânlarda sorulmuş olsa bile, biz hepsini bir hadis metnine bir yerde sormak suretiyle, 'tek hadis ölçüğünde' uygulanabilecek bir metodoloji önermiş olduk" diyen yazar, yeni ve farklı bir yaklaşımla yeni bir metodoloji ortaya atma cesareti göstermektedir (s.298).

Yazarın, çok uzun ve fazlaca teorik bilgilerin bulunduğu bir sonuç bölümüyle kitabını bitirmesi dikkat çekmektedir (s.293-298). Daha önce kitap içinde detaylı bir şekilde anlatılan hususlar ve verilen malumatın sonuç kısmında özetlenmesine gerek olmadığı ortadadır. Çünkü sonuç bölümü; kısa, net ve anlaşılır cümlelerle ulaşılan neticelerin çok açık bir biçimde anlatıldığı bölümdür. Dahası, çalışmanın en orijinal tarafı olan 5N1K metoduna sonuç kısmında çok az yer verilmiş olması da ayrı bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Kitabın sonuna karma dizin, bab başlıkları ve tefsir ile ilgili tablolar ve örnek hadislerle ilgili şecereler (s.327-346) eklenmesi, istifadeyi kolaylaştıracak bir biçimde, belirli bir emeğin ürünü olan bu çalışmaya katkı sağlamıştır.

Yeni ve orijinal bir yöntem teklif eden bu çalışma, müellifini tebrik etmemizi gerektiren bir eser konumundadır. Bu tarz eserlerin, hadisleri anlama gayesine yönelik çalışmaların devam edeceğine dair umut vadettiği ve teşvik edici bir role sahip olduğu da unutulmamalıdır.